XII. XII. Naujausiųjų laikų archeologija
Contemporary archaeology

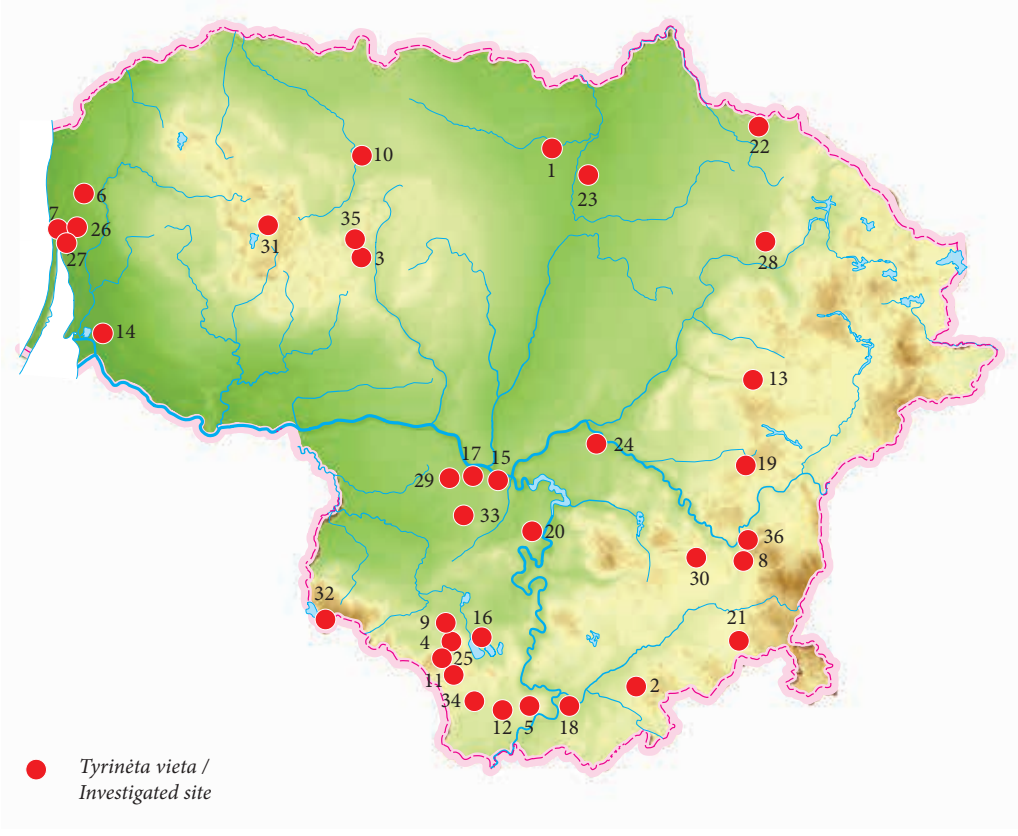

1. *Austakynė (žr. XV)*
2. *Barčiai*
3. *Gedkančiai*
4. *Gudeliškė*
5. *Janavas*
6. *Jokūbavas*
7. *Klaipėda (žr. IX)*
8. *Kryžiškės*
9. *Krosna*
10. *Kuršėnai*
11. *Lazdijai*
12. *Leipalingis*
13. *Lėliai*
14. *Macikai (ir XV)*
15. *Marvelė*
16. *Meteliai*
17. *Mitkūnai*
18. *Noruliai*
19. *Paberžė*
20. *Pakuonis*
21. *Pasalis*
22. *Pagrūbys*
23. *Pumpėnai*
24. *Rukla*
25. *Rudamina*
26. *Sendvaris ((žr. VII)*
27. *Smeltė (žr. XV)*
28. *Svėdasai (žr. VII)*
29. *Školkampis*
30. *Trakai*
31. *Varniai*
32. *Varteliai*
33. *Veiveriai (žr. XV)*
34. *Veisiejai (žr. XV)*
35. *Verpena*
36. *Vilnius (ir IX)*

Ingrida Čičiurkaitė

Lietuvos laisvės kovotojų palaikų paieška Lazdijuose

2023 m. LGGRTC užsakymu KVGT Lazdijų miesto sklypų Vytauto g. 18 ir 20 Š dalyse ir paupyje atliko Lietuvos laisvės kovotojų palaikų užkasimo vietų paieškos darbus. Pastate Vytauto g. 18, kur šiuo metu naujai perkeltas Lazdijų krašto muziejaus padalinys Laisvės kovų muziejus, buvo NKVD būstinė. Jame kalinti ir kankinti Lietuvos partizanai, rezistentai ir jiems talkinę asmenys. 2021 m. Vytauto g. 18 kieme aptikti 3 Lietuvos laisvės kovotojų palaikai (*ATL 2021 metais*, 2022, p. 546–548), 2022 m. dar dveji palaikai aptikti gretimame sklype – Vytauto g. 20 (*ATL 2022 metais*, 2023, p. 533–536). Tais pačiais metais kitoje Šušvės upelio pusėje melioravimo darbų metu suformuotame piltiniame sluoksnyje buvo aptikti keli pavieniai žmonių kaulai. Šis faktas patvirtina žmonių pasakojimus apie upelyje ir jo aplinkoje slėptus palaikus. Siekiant patikrinti, ar buvusios tarybinio saugumo būstinės teritorijoje yra daugiau užkastų palaikų, atlikta teritorijos patikra archeologiniais metodais – detaliaisiais tyrimais.

Vytauto g. 18 ir 20 sklypų Š dalyse iki upelio kranto atlikta teritorijos patikra derinant gręžinių, patikros smaigu ir kasinių metodiką (1 pav.). Tokia metodika yra veiksmingiausia siekiant aptikti nežinomas palaikų užkasimo vietas. Patikra smaigu ir gręžiniais vykdoma tinklelio būdu dengiant visą tiriamą teritoriją. Smaigu nustatomas įžemio aukštis ir išskiriami susiformavusių sluoksnių pažeidimai – perkasimai, t. y. išskiriamos zonos, kuriose grunto dalelių sukibimo tankis yra mažesnis nei dėl

1 pav. Bendras Vytauto g. 20 sklypo dalies vaizdas iš viršaus, atliekant patikrą kombinuota tyrimų metodika. I. Čičiurkaitės nuotr.

Fig. 1. A top-down view of the site at 20 Vytauto Street, which was investigated using a combination of methods.

neintensyvios antropogeninės veiklos susiklosčiusiuose sluoksniuose. Gręžiniai taip pat išdėstomi tinklelio principu arba (atsižvelgiant į aplinkybes) potencialiose vietose (grunto dalelių tankio pažeidimo vietose, nustatytose smaigu). Gręžiniais tikrinama grunto struktūra – stratigrafija ir susiformavimo aplinkybės. Identifikavus antropogeninės veiklos požymius – susiformavusio kultūrinio sluoksnio suardymus – tose vietose tiriami kasiniai. Kasiniuose nustačius negeologiškai, t. y. natūraliai, suformuotus sluoksnius, tikrinama tiriant archeologinius šurfus. Esant būtinybei, formuojamos perkasos, kurių dydį ir skaičių sąlygoja perkasimo dydis ir paieškos rezultatai. 2023 m. taikant kombinuotą paieškos metodiką patikrinta 1244,5 m^2 dydžio teritorija (2 pav.); ištirti 43 gręžiniai, 50 kasinių ir 31 šurfas. Šurfai tirti nuo 1 m^2 iki 10,7 m^2 dydžio, bendras šurfais ištirtas plotas – 57,9 m^2.

2 pav. Detaliųjų tyrimų Vytauto g. 18, 20 Lazdijų mieste situacijos planas: 1 – palaikų aptikimo vietos; 2 – pavieniai žmonių kaulai; 3 – 2021 m. I. Čičiurkaitės tyrimai; 4 – 2022 m. I. Čičiurkaitės tyrimai; 5 – 2023 m. I. Čičiurkaitės tyrimai; 6 – neinvaziniai tyrimai georadaru 2022 m.; 7 – buvęs Lazdijų stribynas; 8 – 2023 m. kasiniai. R. Kraniausko brėž.

Fig. 2. A plan of the detailed excavations at 18 and 20 Vytauto Street in Lazdijai: 1 – burials; 2 – individual human bones; 3 – area investigated by I. Čičiurkaitė in 2021; 4 – area investigated by I. Čičiurkaitė in 2022; 5 – area investigated by I. Čičiurkaitė in 2023; 6 – area scanned with non-invasive georadar in 2022; 7 – former NKVD headquarters; 8 – 2023 shovel test pits.

Vytauto g. 18 centrinėje ir R šlaito dalyje aukščiausioje vietoje fiksuotas piltinis su statybomis siejamas gruntas su gausiais angliukais ir plytų duženomis, kuris siekia 50–65 cm storį. Po juo glūdi 40–50 cm storio juodas humusingas gruntas, susiformavęs ant aliuvinių sluoksnių horizonto. Įžemis – šlynas pasiektas 1,1–1,25 m gylyje (šurfai 16, 17, 18). Šurfo 21 vietoje nuo paviršiaus fiksuotas 95 cm storio piltinis gruntas, po juo – 40 cm storio aliuviniai sluoksniai. Įžemis pasiektas 1,35 m gylyje. Analogiška situacija fiksuota ir šurfuose 28, 30. Labiausiai išsiskyrė teritorija ties sklypų riba (šurfas 12). Čia fiksuotos įvairių šiukšlių užkasimo duobės. V šlaito pusėje, aukščiausioje jo dalyje, 25 cm gylyje, po paviršiniu humusingu gruntu (kuriame pasitaiko daug vėlyvų šiukšlių) glūdi 5–20 cm storio šlyno sluoksnis, tikėtina, suformuotas upelio tvarkymo darbų metu. Po juo, maždaug 45–50 cm gylyje, pasiektas juodas humusingas gruntas su XX a. šiukšlėmis: raudonų plytų, buitinės keramikos ir stiklinių butelių duženomis, emaliuotais puodais ar jų dalimis ir pan. 78 cm gylyje atidengtas 30 cm storio suplauto smėlio sluoksnis, susiformavęs ant įžemio – šlyno, kuris pasiektas 1,15 m gylyje. Šurfe 12, 40 cm gylyje, fiksuoti, tikėtina, buvu-

sio svirno pamatai, taip pat sklypo V kampe ties patvoriu buvo užkasamos šiukšlės, fiksuotos kelios duobės su buitinėmis šiukšlėmis ar autotransporto numerių su kirilicos raidėmis užkasimo vieta. Vienoje iš duobių aptikta likviduotų ginklų dalių ir tūtų: odinė karabino šovininė, pistoleto PPŠ-41 kulkų ir diskų, iššautų 7,62x25 ir 9,2x18 kalibrų tūtelių sankaupa, karabino Mosin–Nagant spynos dalis, nupjauto Mosin–Nagant vamzdžio dalis, pistoleto P–18 dėtuvė, pistoleto TT dėtuvė, lenktinis peiliukas, plieninis kareiviškas puodelis (3 pav.) (ginklų dalis identifikavo Lietuvos kariuomenės viršila Ernestas Kuckailis).

Ties šlaito viduriu fiksuotas paviršinis 25 cm storio juodas humusingas gruntas, ties 30 cm gyliu – buvęs XX a. pirminis paviršius iki upelio tvarkymo darbų, virš jo pastebimi nedideli šlyno intarpai. Maždaug 45 cm gylyje prasideda 40 cm storio aliuvinių sluoksnių horizontas, po kuriais 90 cm gylyje yra įžemis, šlynas (šurfas 15). Arčiausiai upės, R dalyje, žemiausioje šlaito vietoje, ant įžemio – rudo priemolio, pereinančio į šlyną, susiformavęs 10–15 cm storio juodas itin augalijos trūnėsių prisotintas gruntas bei iki 45 cm storio juodas humusingas gruntas – paviršinis sluoksnis su plytų duženomis ir kitomis vėlyvomis šiukšlėmis (šurfai 19, 26). Centrinėje dalyje, šurfe 31, fiksuotas 40 cm storio paviršinis gruntas, susiformavęs ant įžemio – šlyno. V dalyje po paviršiniu apie 10 cm storio juodu humusingu gruntu tirtas piltinis ar slinkęs gruntas, prisotintas gausių plytų duženų ir angliukų (šurfai 20, 25). Įžemis – šlynas 55–75 cm gylyje. Ties sklypų Vytauto 18 ir 20 riba, šurfe *27*, fiksuotas 35 cm storio paviršinis juodas humusingas gruntas, susiformavęs ant įžemio – šlyno. Šurfų 30–31, paviršiuje, 20 cm gylyje, aptikti pavieniai žmonių kaulų fragmentai. Sklypo Š dalyje, šurfuose 22–24, 29, fiksuoti statybų metu suformuotų sluoksnių horizontai, kuriuose 0,65–1,2 m gylyje pasitaiko pavienių žmonių kaulų fragmentų (4 pav.). Įžemis glūdi 1,2–1,45 m gylyje.

Žmonių palaikų fragmentai aptikti šurfuose 24, 29–31. Antropologinių tyrimų metu nustatyta, kad aptikti pavieniai žmonių kaulai pri-

3 pav. Tyrimų metu aptiktos ginklų dalys. I. Čičiurkaitės nuotr.

Fig. 3. Weapon parts discovered during the investigation.

4 pav. Vytauto g. 18 sklype, šurfe 24, statybų metu suformuotame grunte aptikta fragmentuota kaukolė in situ. I. Čičiurkaitės nuotr.

Fig. 4. A partial skull found in situ in the construction layer in pit 24 at 18 Vytauto Street.

klauso mažiausiai 2 asmenims, jaunesniems nei 20–21 m. amžiaus (antropologinius tyrimus atliko VU MF vyresnioji laborantė J. Kadikinaitė). Visi aptikti kaukolės fragmentai yra to paties asmens.

Vytauto g. 20 ties sklypo viduriu, šurfų 1, 4 vietose, po 60 cm dirvožemio sluoksniu fiksuotas rusvas aliuvinis intarpas – riba, iki kurios buvo apsemiamas sklypas. Žemiau glūdi juodas humusingas gruntas, kuris tęsiasi iki įžemio. Š dalyje virš įžemio fiksuoti apie 70 cm storio aliuviniai – sąnašiniai sluoksniai, virš kurių susiformavo apie 60 cm storio dirvožemis (šurfai 2, 3, 5–9, 11). Ties šlaitu tirtuose šurfuose dirvožemio sluoksnyje pasitaiko šlyno intarpų, siejamų su upelio melioravimo darbais (šurfai 3, 5, 6, 8, 9). Sklypo P dalyje fiksuotas juodo humusingo dirvožemio sluoksnis, jis tęsiasi iki 1,1 m gylio, žemiau, virš įžemio, fiksuotas apie 20 cm storio uždurpėjimas (šurfas 10). Šurfe 11, apie 25 cm gylyje, aptikta automobilių numerių krūvelė, numeriai su kirilicos raidėmis siejami su vėliau pastate įsikūrusios milicijos veikla. Šlaito paviršiuje susiformavęs apie 30 cm storio humusingas juodos žemės sluoksnis, žemiau apie 40–55 cm storio juodos humusingos žemės sluoksnis su šlyno ir rusvo priesmėlio intarpais bei vėlyvomis šiukšlėmis – raudonų plytų ir stiklo duženomis, plastmasinių daiktų nuolaužomis ir pan., tikėtina, susiformavęs upelio tvarkymo darbų metu. Virš įžemio susiformavę 40–60 cm storio aliuviniai sluoksniai (šurfai 13, 14). Žmonių palaikų ar pavienių žmonių kaulų neaptikta.

Atsižvelgiant į 2021–2023 m. archeologinių tyrimų rezultatus ir vietos gyventojų liudijimus, tikėtina, kad buvusioje NKVD būstinės aplinkoje, apimančioje sklypus Vytauto g. 11, 16, 16A, 18, 20, yra didelė tikimybė aptikti laisvės kovotojų palaikų užkasimo vietų. Dėl šios priežasties aktualu tikslinti informaciją ir atlikti palaikų užkasimo vietų paieškas taikant nedestruktyvių ir archeologinių tyrimų metodus. Rekomenduojama buvusį NKVD pastatą įrašyti į KVR, kad pastatui ir teritorijai aplink jį būtų nustatyta teisinė apsauga.

The search for the remains of Lithuanian freedom fighters in Lazdijai

In 2023, the KVGT carried out a search for the burial sites of post-war Lithuanian freedom fighters on the river bank and the N parts of plots at 18 and 20 Vytauto Street in Lazdijai. The area was investigated using a combination of boreholes, spikes, and excavations (Fig. 1), covering a total area of 1,244.5 m^2 (Fig. 2). The investigation comprised 43 boreholes, 50 shovel test pits, and 31 test pits. The test pits ranged from 1 m^2 to 10.7 m^2, covering a total of 57.9 m^2.

At 18 Vytauto Street, test pit 12 revealed a disposal site for cartridge cases and gun parts: a leather case for carbine cartridges; bullets and disks for a PPSh-41 pistol; a set of spent 7.62 x 25 mm and 9.2 x 18 mm calibre cartridge cases; a part of the lock from a Mosin–Nagant carbine; a part of a cut Mosin–Nagant barrel; P-18 and TT pistol magazines; a folding knife; and a military-issue steel mug (Fig. 3). Fragments of human remains were found in test pits 24 and 29–31 (Fig. 4). Anthropological examination determined that the individual bones belong to at least 2 individuals under the age of 20–21. The cranial fragments all belong to the same individual. No human remains or individual human bones were found at 20 Vytautas Street.

In light of the results of the archaeological investigations in 2021–2023 and the testimonies of local residents, there is a high probability that more burials may be found in the surroundings of the former NKVD headquarters at 11, 16, 16A, 18, and 20 Vytauto Street.